

Ollója: szablya Polányi Mihály a Magyar Panteonban

KMECZKÓ SZILÁRD

Debreceni Egyetem
kmeczko@ady-debr.sulinet.hu

Molnár Attila Károly: *Polányi Mihály*
Új Mandátum Könyvkiadó
Budapest, 2002.
264 oldal

Polányi Mihály bevonult a Magyar Panteonba. Sokan úgy érezzük, megtörtént már ez, ha nem is olyan régen, de jónéhány évvel ezelőtt. Mégis, ez év tavaszán született meg a szentélybe történő befogadás „pecsétetes dokumentuma”, a *Polányi Mihály* című kötet, melynek szerkesztője és szerzője egyaránt Molnár Attila Károly. Az Új Mandátum Könyvkiadó Magyar Panteon sorozatának elindításához a millenium, az idő domborzatának e magaslata teremtette meg az alkalmat¹. Ez az alkalom pedig a jövőbeni olvasóknak biztosítja annak lehetőségét, hogy megismerjék a „nemzet kiemelkedően nagy, különös tisztelettel övezett elhunyt nagyságait”². A könyv tehát nem elsősorban a Polányi szövegekben

¹ A könyvsorozat két támogatója: a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alap.

² *Idegen szavak és kifejezések szótára*, szerk. Bakos Ferenc, Akadémiai Kiadó, Budapest 1989, 623.o. (panteon szócikk).

már jártas olvasók számára készült³. Nem róható fel ezek után az sem, amennyiben a szerző nem itt teszi közzé Polányi-kutatásainak újabb eredményeit.

Molnár könyvével találkozva így három különböző szempont alapján fogalmazhatjuk meg várakozásainkat: 1. Nyújtson áttekinthető képet Polányi Mihály pályáivéről, aki – mint a szerző írja – „a magyar tudósemigráció egyik legtekervényesebb életpályáját hagyta maga után”⁴. Marx György kifejezését kölcsönvéve Molnár állítását eképpen fogalmazhatnánk át: Polányi Mihály nem volt utolsó a marslakók között. Egy tekervényes életpálya hiteles megrajzolása pedig önmagában is szerzőt és szerkesztőt próbáló feladat. 2. Polányi szövegeinek válogatása exponálja mindazokat a főbb problémákat, amelyek írójukat mélyen megérintették, és mutasson rá – amennyiben ez elképzelhető – a megoldásuk irányába mutató erőfeszítésekre. Amennyiben nem kerek írásokat közöl a szerkesztő, úgy lehetőleg ne törje meg a gondolatmenetek ívét. A fordítások, feltéve ha újrafordításokról vagy friss szövegfordításokról is szó van, vessenek számot a fennálló fordítói gyakorlattal. 3. A kötet rögzítse a magyarországi Polányi-recepció jelenlegi állását, és legyen a Polányival kapcsolatos ismeretek kis kompendiuma. Azaz mégiscsak olyan könyv legyen, amit a Polányi munkássága iránt szisztematikusabban érdeklődők is haszonnal forgathatnak.

Mivel egy könyvsorozat egyik kötetéről van szó, így a szerkesztői munka keretétül a már megismert hármas tagolás szolgált. E szerint a kötetet egy hosszabb lélegzetű tanulmány vezeti be, amit a szöveggyűjtemény követ. A kötetet kortársak polemikus írásai zárják, amelyek itt a korábban felmutatott problémák és a rápillantás sugara közé helyezett fénytörő közeg szerepét töltik be.

Molnár tanulmányát olvasva, már az első oldalakat követően az a benyomásunk támad, mintha a szerző nem tudná pontosan hányadán is álljon Polányival. Úgy fest, mintha nem gondolta volna végig saját álláspontját. Amennyiben nem ez a helyzet, úgy azt kell mondjuk, tudathasadásos állapothoz hasonlítható leginkább a szerzőnek, ha nem is a jelen kötethez, de vállalt munkájáról le nem választható azon feladathoz

---

³ Teljes egészében azonban nem igaz a fenti kijelentésem, hiszen egy kivételével itt olvashatóak, a kötet zárt fejezetét képezve és az eredeti szerkesztési sorrendet megőrizve a *The Logic of Liberty* esszéi. Vagyis, aki hajlandó kifizetni a borsos árat és megvásárolja a könyvet, vele együtt megvesz egy csonka *The Logic of Liberty*-t is.

⁴ Molnár Attila Károly: *Polányi Mihály*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002, 7.o.

fűződő viszonya, hogy tudniillik Polányi munkásságát ez alkalomból – akár kritikai elemeket sem mellőző saját szempont érvényesítése mellett –, de méltatnia illene. Induljunk ki az első feltételezésből! Mint azt a kötet borítóján és a *Bevezetésben* is olvashattuk, „Polányi Mihály a magyar tudósemigráció egyik legtekervényesebb életpályáját járta be”. Ez pedig kíváncsivá teszi az olvasót az életpálya komplexitását és tekervényeit illetően. Csakhogy éppen ezeknek, a pályáivét oly tekervényessé alakító külső és belső hatásoknak, az eseményeket személyes sorssá rendező erők működésének elemzésével marad adós a szerző. Adós marad egyrészt amiatt, mivel Polányi évtizedeken átívelő jelentős természettudományos pályafutása, leszámítva a *Bevezetés* tartalmazta életrajz néhány megjegyzését, nem kerül bemutatásra a tanulmányban. Az pedig egyenesen természetes, hogy filozófiai és természettudományos szövegek egymás mellé válogatása fel sem merülhet. Elmulasztva ezzel annak lehetőségét, hogy Polányi, integratív törekvéseit komolyan véve, szelleméhez illőbb módon kerüljön bemutatásra. Igazságtalan volnék persze, amennyiben az utóbbi dohogás okát egyszerűen Molnár nyakába akarnám varrni. De ezzel a döntéssel mégiscsak kimarad egy életpálya fele. Csakhogy a későbbiekben azt olvassuk Harry Prosch-nak, a *Meaning* társszerzőjének Polányi-monográfiájára hivatkozva, hogy „a kortárs filozófia sem (sic!) nagyon figyelt Polányira, aki inkább philosophe (Prosch, 274) volt, mint filozófus”⁵. Megtudtuk tehát, hogy Molnár munkájában nem csupán nem vállalja fel a tudós Polányi pályáivének bemutatását, ráadásul a filozófus Polányi meg egyszerűen nem létezik a számára, hiszen ő csupán philosophe, amolyan outsider, filozofáló tudós, aki „semennyire sem figyelt az egyéb filozófiai irányzatokra”, „a társadalom-, politika-, gazdaság- és ismeretelmélet felé fordulását nem kísérte e területek beható tanulmányozása”. Mindennek tetejébe még következtelen is volt, mivel annak ellenére, hogy „írásai hangsúlyozzák a hagyomány fontosságát minden tevékenységben, így a tudományban is, úgy tűnik, ezt a maga gyakorlatában nem tartotta igazán fontosnak”⁶. Nos, erről az álláspontonról csupán egyféleképpen képzelhető el a *Polányi Mihály* megírása. Nevezetesen abban az esetben, amennyiben Molnár nem marad

---

⁵ Molnár, 8.o.

⁶ Molnár, 8.o.

következetes ezen álláspontjához⁷. S valóban, a tanulmány egészen végighúzódik az említett ambivalencia, ami a szövegnek azon szakaszaiban ölt testet, amikor a szerző számos esetben a szöveg környezetébe sem illeszkedő módon nádpalcát pattogtató tanár bácsiként dorgálja meg és koppint a felületes, a következtelen, a nem eléggé tájékozott avagy éppen a nem-eredeti Polányi körmére. Majd ott folytatja tovább, ahol az előző pillanatban abbahagyta⁸. Azt gondolhatnánk, hogy a Polányi gondolataitól ily módon történő distanciateremtés egyben a szövegeitől való elszakadást is jelenti. És itt nem csupán Polányi szövegeinek jól körülírható álláspontból történő kritikus bemutatására gondolok, hanem egy szuverénebb interpretáció elvégzésére. Annak ellenére, hogy az előző műfaja

---

⁷ A Prosch-ra történő, pontosabban mondva, a Prosch-ra történő hivatkozásnak tűnő hivatkozás Molnár szövegében a szerzőnek a filozófus Polányit elmarasztaló – tulajdonképpen lesújtó – ítéletét alátámasztó tekintélyforrás szerepét tölti be. Csakhogy Prosch monográfiájának idézett lapjain (Michael Polanyi. *A Critical Exposition*, State University of New York Press, 1986) éppen hogy afölötti döbbenetének ad hangot, illetve keresi rá a magyarázatot, hogy Polányi filozófiájának miért csupán egyes vonatkozásait tekintették a kortársak diszkusszióra érdemesnek. A „philosophe” egy korábbi, G. V. Warnock-al Polányiról folytatott beszélgetés során hangzott el. Warnock szerint ugyanis a filozófia feladata kimerül abban a köznapi nyelvet elemző tisztázási folyamatban, amelynek végeredményeképpen reményei szerint nyilvánvalóvá válik, hogy milyen módokon tehetünk állításokat a dolgokról. A filozófia tradicionális témaival konfrontálódó Polányi filozófiája ezért Warnock-ból – korántsem meglepő módon – merev elutasítást váltott ki. De hát mit kell gondoljunk Warnock vagy Polányi munkásságát illetően Karl Popper-nek – itt a filozófiai viták élességét illusztráló – gondolatait olvasván (?): „A filozófusok azonban nem lehetnek specialisták. Jómagam csak azért érdeklődöm a tudomány és a filozófia iránt, mert meg akarok tudni valamit világunk rejtélyéről, és arról a rejtélyről, amit a világra vonatkozó tudásunk jelent. És hiszem, hogy a tudományokat és a filozófiát csak az e rejtélyek iránti érdeklődés újjáéledése mentheti meg a szűklátókörű, a szakember speciális készségeibe és személyes tudásába, illetve tekintélyébe vetett reakciós hittől, amely hit nagyon is összeillik ’poszt-racionalista’ és ’poszt-kritikai’ korunkkal, azzal a korrallal, amely büszkén vállalja a racionális filozófia és a racionális gondolkodás lerombolását.” (*Előszó az 1959-es angol kiadáshoz*, in: „A tudományos kutatás logikája”, ford. Petri György és Szegeci Péter, Európa Könyvkiadó Budapest, 1997, 23.o.) Így hangzik Poppernek a *Personal Knowledge* kíméletlen Popper-kritikájára adott tömör reflexiója, amely egyúttal olvasható jóval erőteljesebb Warnock-kritikaként is. Csupán azt aláhúzendó tettem ezt a hosszabb kitérőt, hogy nem engedhetjük meg magunknak – különösen az ehhez hasonló átfogó értékelések esetén – érveink felsorakoztatásának elmulasztását, és nem helyettesíthetjük azokat teljes egészében tekintélyekre történő hivatkozással. A tekintélyek ugyanis, amennyiben a saját álláspontot alátámasztó érvek hiányzanak mellőlük, kijátszhatókká válnak egymással szemben. Tehát, az „X nem filozófus” kijelentés abban az esetben fogadható el filozófiai állításként, amennyiben az „X-et nem tekintem filozófusnak” kijelentéssel egyenértékű, amelynek igazságáért saját személyemet mutatom fel biztosítékként, s amelynek kibontása részét képezi a filozófiai diskurzusnak. Alighanem a nyugati filozófia két és félezer éves folyamatos fennállása is csupán az ilyen éles elhatárolódások kontinuumaként képzelhető el.

⁸ Lásd a 8., 9., 17., 23-24., 26., 48. oldalakat.

szükségképpen didaktikus, egy néhány kérdést kiemelő és végigvitt gondolatmeneteket felmutató tanulmány inkább szolgálta volna a didakszis követelményét, mint a Polányi gondolatainak parafrázisait repetitív módon előadó, azokat hosszabb Polányi-idézetekkel ráadásul még meg is terhelő tanulmány⁹. Ez utóbbi nem segíti ugyanis kellően a megértést. E miatt keletkezhet az olvasóban az a benyomás, mintha egy megtanulandó egyetemi jegyzetet tartana a kezében. Csakhogy, amennyiben vizsgát kéne tenni az olvasottak alapján, úgy én legalábbis szinte biztosan megbuknék az esetben, ha a tanár nem csupán az általa leírtakra volna kíváncsi. További jellegzetessége Molnár szövegének, hogy tanulmányának eszmetörténeti passzusait írva érzi magát elemében. Ezek a részek érdekesek, és ilyenkor nem is lankad el az olvasó figyelme, ami más részek olvastán sajnos nem mondható el. Molnár akkor válik bizonytalanná, és nem hajlandó „elengedni” a mankóul szolgáló forrásszövegeket, amikor Polányi gondolatait kellene megvilágítania. Ez pedig azért meglepetés számomra, mivel Molnár igenis affinis azon társadalomfilozófiai kérdések iránt, amelyek megoldását Polányi is kutatta. Sőt, bármennyire is furcsa ez számunka a *Bevezetés* szövegének ismeretében, avagy bármennyire is furcsának tűnhet magának Molnárnak, az az egyre erősödő benyomásom, hogy Polányi filozófiájának egy része igenis megragadja őt. Erről tanúskodnak számomra egyrészt a szövegválogatás szempontjai, a kötet ebből fakadó egyoldalúsága, másrészt egy olyan dolog, amire kicsivel később térnék ki.

Molnárt elsősorban, mondhatni majdhogynem kizárólag a modern szabadságfogalom analízisével kísérletező Polányi fogja meg. Hiszen a szövegek kétharmadát kitevő írások nem mások, mint a *The Logic of Liberty* ugyanazon kérdésnek nekifutó, a szó szoros értelmében kísérletnek tekintett esszéi. Ráadásul a *Jelentés* és a *Megismerés és hagyomány* című fejezetekben sem sikerül elszakadnia ettől a problémakörtől. Episztemológiai tárgyú írásként egyedül a *Hallgatólagos tudást* említhetjük, ami sajnos túlon túl kevés ahhoz, hogy Polányi ismeretelméletét – nem beszélve a képzelet és az intuíció egymást segítő működésének leírásáról, ami Polányi episztemológiájának egyik legérdekesebb része, és a válogatásból sajnálatos módon kimaradt – megérthessük. De ezen túlmenően nem kaptak teret Polányi művészetfilozófiai kísérletei, sem pedig mítoszelemzései. Pedig hát a filozófiai életmű korántsem egy tömbből faragott, mint azt a kötet szövegei közvetítik felénk. Ezért is

---

⁹ Molnár Polányi-parafrázisait nem világítják meg Molnár Polányi-idézetei. Ráadásul nagyon sok idézetként szerepeltetett szövegrész megtalálható a későbbi szövegekben.

nagyon hiányozna, ha nem lenne, a könyv *Kortársak Polányi Mihályról* című fejezete¹⁰.

Javára vált volna a válogatásnak, amennyiben sikerül a szerző-szerkesztőnek helyet szorítania, valamelyik '56-os forradalmat elemző esszé számára. Hiszen a pártigazságtól az igazság transzcendens eszméjéhez való visszatérést, valamint az ezzel együtt járó szemléletváltozást igen megrázó példákon mutatja be ezen írásokban Polányi. Nem beszélve arról, hogy minden különösebb magyarázat nélkül egy ilyen esszé képes lett volna rámutatni, miért is volt szerzője *persona non grata* a rendszerváltozás előtti Magyarországon minden elképzelhető értelemben. Annak, hogy így alakult, ha nem tudom is az okát, de azért sejtem. Azt hiszem Molnárnak Polányi példáival akadt problémája, illetve '56 azon képével, amit az esszékből sikerült kiolvasnia. A forradalom történetét, mint azt mindannyian tapasztaltuk, számos perspektívából el lehet mondani. Ezek különböző történetek lesznek. A Polányi nézőpontjából elmondott történettel, amelynek centrumába a marxista ortodoxiától eltávolodó pártértelmiség került, nincs Molnár kibékülve. Valami oknál fogva, ki tudja miért, nem hajlandó számot vetni azzal, hogy Polányi egyrészt a „manchester-i toronyból” követte '56 eseményeit, annak minden következményével együtt. Másrészt, ez az a nézőpont, amiből nézve saját fogalmaival tudta megragadni az eseményeket. A morális inverzió, amely fogalom Molnár számára is kiemelt fontosságú, segítségével értelmezhető megrendítő erejű vallomásokat közöl Polányi, amikre nem kerülhetett volna sor, amennyiben például a vidéki parasztság vagy a munkásság azon csoportjainak nézőpontjából – vajon miképpen tudta volna megismerni ezeket a nézőpontokat? – mondta volna el '56 történetét, amelynek tagjait nem, vagy csak igen kevéssé ragadta magával a kommunista ideológia.

Összegezve, a következő témákat exponálja leginkább Molnár szerzőként és szerkesztőként egyaránt: individuális szabadság és közszabadság konfliktusa, nyílt társadalom és szabad társadalom szembeállítása, szabadság és szabadosság szembeállítása, a szabad társadalom tradicionalizmusa, a szabad társadalom ortodoxiaként vállalt értékei, illetve a nemzetiszocializmus és a bolsevik diktatúra egyetlen

---

¹⁰ Az a másik dolog, amelyre alapozva állítom, hogy Molnárt igenis megérintette Polányi gondolkodása, a következő: kisebb sajtókutatást végeztem, jobban megismerendő Molnár gondolkodását, akit nem ismerek. A Heti Válaszban találtam Molnár tollából származó publicisztikákat. Nem csupán olyan részekre leltem szövegeiben, amelyek összeegyeztethetők Polányi gondolkodásával, hanem egyik írásában, amelyben, egyebek mellett az ünnep életünkben betöltött szerepéről is ír, félreérthetetlenül Polányi ihlette gondolatokkal találkoztam. (Nemzet és társadalom, HV 2. évf. 19.sz.)

koherens folyamatban való értelmezése. Csupa olyan szempont, ami Polányi szövegeinek egy konzervatív szabadelvű álláspontról történő recepcióját ígéri. Sajnos csupán ígéri, mivel, amint arról a korábbiakban írtunk, ez a recepció nem jött létre. Most legalábbis elmaradt. Van viszont egy kevésbé rokonszenves vonulata Molnár tanulmányának, ami talán egy alaposabb interpretáció esetén kevésbé lenne észrevehető. Az olvasóban, mármint bennem, nem ritkán olyan benyomások támadtak Molnár mondatait olvasva, mintha bizonyos állításai közvetlen állásfoglalást jelentenének aktuális közéleti kérdésekben. Ezekben az esetekben – ilyen például a liberalizmusnak a szabadossággal való azonosítása, ami számos alkalommal visszatér – távolodik el mindössze Polányi szövegeitől. Azonban Polányi gondolatainak gyúanyagként való használatát ilyen vitatható állásfoglalások esetében, úgy vélem, semmi nem indokolja.

Nem érintettük még a szövegben előforduló adatok kezelésének pontosságát, sem azt, vajon a gondolati hűség milyen mértékével közvetíti Molnár Polányi filozófiáját, illetve, hogy mennyiben tekinthetjük sikerültnek a szerző Polányi-fordításait. Dióhéjban: az adatok kezelése sok esetben pontatlanságról tanúskodik, más esetekben pedig maguk az adatsorok hiányosak. Néhány példa állításomat alátámasztandó Molnár tanulmányának elejéről: Az 1951-52-es Gifford-előadások szerkesztett változata nem *The Logic of Liberty*, hanem *Personal Knowledge* címmel jelent meg 1958-ban (8.o.). A *Conference on Science and Freedom*, amelyet Molnár elmondása szerint Polányi többedmagával alapított 1953-ban, nem szervezet, hanem az 1950-ben, valóban Polányi által is alapított *Congress for Cultural Freedom (CCF)* szervezésében 1953-ban megrendezett hamburgi konferencia címe (8.o.). A kötet végén levő számokba szedett életrajz sem mentes a tévedésektől. A korábbi pontatlanságok és tévedések ugyanis makacsul megjelennek itt is. A bibliográfia egyik hiányossága, hogy nem tartalmazza a természettudományokkal kapcsolatos publikációkat. Még abban az esetben is hiányosságnak kell ezt tekintenünk, hogy Molnár maga jelzi ezt a tényállást. Bár megemlíti, hogy forrásként Prosch monográfiájában fellelhető – megjegyzem teljes – bibliográfiát használta, azt nem tudom másnak tekinteni, mint az 1992-ben megjelent *Polányi Mihály filozófiai írásai II.*-ben közölt bibliográfia azóta megjelent fordításokkal többé-kevésbé kiegészített változatát.

Számos esetben vitakoznék Molnár Polányi-interpretációival is. Ezek közül most csupán néhányat áll módomban megemlíteni: 1. „Polányi objektivizmus- (és redukcionizmus-) bírálatával szembe lehet állítani azt,

hogyan ez az eszmény, előfeltevés még ha téves is, az, amely működteti a természettudományt. Így az 'objektívizmus' a tudományos gyakorlat része, még akkor is, ha önbecsapás vagy tévedés."¹¹ Valóban, megfontolandó érvek szólnak amellett, hogy dacára minden objektívizmus-kritikának, a modern tudományok diskurzusa úgy konstituálódik, a tudomány mint intézmény olyan képet alakít ki magáról, hogy mind a haladáseszme, mind pedig az igazság korrespondenciaként történő felfogása nem veszíti értelmét. Mindebből azonban nem következik, hogy a tudomány mindennapjait is ezen eszmék hatnák át. 2. Hibát követ-e el Polányi, amennyiben egyrésztől támadja a modern szkepticizmust, másrésztől pedig szkeptikus érveket használva ássa alá a modern filozófia objektívizmus-eszményét (lásd független mérce hiánya)?¹² Molnár szerint igen, szerintem viszont nem, mivel Polányi a nyitott szemmel való hívésre hív fel. 3. „Polányi nem a tudomány logikájával foglalkozott, mivel szerinte felfedezés és igazolás, és általában az emberi tudat és cselekvés nem logikai szabályok, hanem a felfedezés és megismerés, bizonyítás pszichológiája szerint működik.”¹³ Kétségtelen, hogy a pszichologizmus vádja jelenti a Polányi-kritikák egyik fő csapásirányát. Ennek ellenére Polányi sok helyen amellett érvel eredményét tekintve több-kevesebb sikerrel, hogy a hallgatólagos megismerésnek igenis van logikája, bár ez a formális logikától gyökereiben tér el. Azt azonban leszögezhetjük, hogy Polányi maga sosem tagadta, hogy a hallgatólagos következtetésnek ne lenne meg a maga logikai szerveződése, már csak azért is, mivel a pszichológia alapként való elfogadása egyben a pozitívista beállítódás elfogadását jelentené. S végezetül, be kell vallanom, nem könnyű Molnárral vitázni, mivel álláspontja az egyes kérdések tekintetében igen nehezen ragadható meg.

Fordításaiban Molnár szép és választékos mondatok létrehozására törekedett. Számos kifejezést újrarendelt. Így lett a morális inverzióból felfordult erkölcs, a támpontból vagy nyomravezető jelből esetenként kulcs, a Milavec-cikkben a Kuhn-féle normáltudományból normális tudomány, stb. Bárhogy is ítéljük meg a fordítások során tett újításait, az mindenképpen felróható Molnárnak, hogy könyvének olvasóit nem segíti a Polányi-terminológiában való eligazodás tekintetében, holott tanulmányában sok helyütt hivatkozott a Polányi Mihály Szabadelvű Filozófiai Társaság (PMSzFT) műhelyében készült fordításokra és egyéb szövegekre. Volt néhány szöveghely, ahol Molnár fordítását ítéltem

---

¹¹ Molnár, 23.o.

¹² Molnár, 24.o.

¹³ Molnár, 25.o.

pontosabbnak vagy helyesnek számos egyéb esetben viszont fordított volt a helyzet, de újításainak esetében nem sikerült a régi-új szövegekből kihallanom azt a jelentéstöbbletet, ami az ilyen újrafordításokat indokoltá tenné. Ezzel kapcsolatban adok hangot értetlenségemnek, hogy Molnár vajon miért fordította újra *A tiszta tudomány társadalmi üzenete* című szöveget, ha ennek ellenére tanulmányát követően mégis a régi fordításra hivatkozik. A fordítások egymással, illetve az eredetivel való egybevetése nagyon sok megjegyzés tenne indokoltá, amire ebben a szövegben nincs lehetőségem kitérni. Mindössze egyetlen kérdést vetnék fel. A *Perils of Inconsistency*-nek nem lenne vajon szerencsésebb fordítása *Az inkonzisztencia veszélyei?* Hiszen Polányi ebben az esszéjében a modern szabadságfogalmat belülről feszítő ellentmondás következményeinek végiggondolására tesz kísérletet. Az ebből fakadó veszélyt viszont éppen hogy nem a következtelenség, hanem a lehetőségek végigvitelének konok következetessége okozza. Azt, hogy mi indokolta néhány magyarul már olvasható szöveg újrafordítását, nem tudtam eldönteni.

Polányit értelmezve több esetben is aláhúzta Molnár, hogy Polányi tradicionalizmusából, illetve episztemológiájának sajátosságaiból adódóan nincs értelme a *tabula rasa*, a megismerés abszolút kezdete tételezésének, mert mindig viszonyulunk saját hagyományainkhoz. Nem tudunk másképp tenni. Molnár sem. Ha a magyarországi Polányi-recepció példáját tekintjük, ugyanez a helyzet. Csupán azt nem értem, hogy a szerző miért nem óhajtotta ennek explicit következtetéseit levonni. Mindenesetre ez is hozzájárult könyve egyik fogyatékoságához. Ahhoz, hogy miért is nem lehet majd kötetét kis Polányi-kézikönyvként használni.